

Guanyys i pèrdues de l'evolució cultural

El comportament humà i la qüestió ambiental

José Antonio Corraliza Rodríguez
Universidad Autónoma de Madrid

Els «problemes del medi» constitueixen una de les més equívokes (i més utilitzades) expressions en el discurs sobre la crisi ecològica. L'explosió demogràfica, la pèrdua de biodiversitat, la desforestació, la desertització o el balafiu de recursos naturals no es descriuen amb precisió mitjançant l'expressió «problemes del medi». Són, en realitat, problemes de la humanitat. Per tant, els indicadors de la crisi ambiental són indicadors de les pautes en les que s'estructura la vida humana. La crisi ecològica està, doncs, estretament relacionada més amb les formes de vida, l'organització social i el comportament humà que amb dinàmiques independents de la natura. Tots aquests elements es modelen mitjançant l'educació, formal i informal, que tots nosaltres rebem.

La reflexió sobre la quantitat i gravetat dels problemes ambientals constitueix avui el centre de moltes de les preocupacions socials i polítiques. Fenòmens com les generalitzades emissions de CO₂ a l'atmosfera, la disminució de la biodiversitat, la reducció de la superfície arbrada, la progressiva desertització, el balafiu dels recursos naturals, entre altres, són els símptomes del que podem anomenar «crisi ambiental». La qüestió central és si amb l'actual model d'organització social i d'estructuració d'espais urbans es produeix un augment irresponsable del consum de recursos naturals. El Worldwatch Institute, per exemple, descriu l'actual moment històric com «l'era de la malversació» dels recursos naturals. En aquest sentit, subratlla el fet que, en el període que va des de l'any 1940 fins l'any 1976, als Estats Units s'han consumit més recursos minerals, que els que s'han utilitzat en tota la història de la humanitat fins l'any 1940.

Són moltes les explicacions i possibles tractaments d'aquests problemes. Ni sobre unes ni sobre les altres existeix un consens generalitzat entre els experts o responsables de la gestió dels mateixos. Del que no es té cap dubte és de la importància estratègica que aquests problemes tenen per la supervivència. La «qüestió ambiental», tal i com es presenta en l'actualitat, té dimensions tan complexes que ni les explicacions ni les eventuais solucions poden ser plantejades des d'una perspectiva unidimensional. D'alguna manera, es pot dir que la qüestió ambiental té el seu origen en una gran «equivocació» de l'espècie humana en la relació amb la natura. En aquest escrit vull destacar que existeix una profunda

relació entre les dimensions de la crisi ambiental i les formes i estratègies del comportament humà i l'organització social. Aquesta és la perspectiva en la que s'estan realitzant investigacions en l'àmbit de les Ciències Socials, en general, i en el de la Psicologia, en particular. Aquests treballs s'han centrat en dos interrogants que són les dues cares d'una mateixa moneda: ¿en quina mesura el comportament humà incideix sobre aspectes decisius del medi (natural, construït, etc.); i el seu revers, en quina mesura el medi, tal i com s'està configurant, influeix sobre el comportament humà?

Comportament humà i problemes ambientals.

En el transfons dels més greus problemes ambientals, trobem, si es supera el nivell dels símptomes, un comportament humà que incideix sobre aspectes substancials dels que descriuen la qüestió ambiental. En conseqüència, es pot dir que, per a fer front a aquests problemes, han d'acabar-se definitivament canvis en pautes molt arrelades del comportament humà i de l'organització social. En Psicologia Ambiental es planteja una fórmula una mica tòpica, però molt expressiva: molts problemes de comportament tenen solucions ambientals; també existeix la relació inversa: molts problemes ambientals tenen solucions de comportament.

L'augment de la població, l'extensió de les àrees del planeta urbanitzades, la seva densificació a causa de l'augment de població i l'increment del consum de recursos naturals i energètics, són els factors que formen la base de la qüestió ambiental.

En una breu, però suggerent reflexió, el professor Margalef (1993) argumenta sobre aquesta qüestió. Voldria reprendre algun dels elements de reflexió per ell esmentats. El primer fa referència a que el veritable problema per l'equilibri ecològic es degut a que s'ha incrementat el desequilibri en el consum d'energia. En realitat, l'augment de la desigualtat pot ser analitzat com la conseqüència de les diferències de consum d'energia entre els individus, grups socials, països del globus. Escriu el professor Margalef: «A mi em sembla que els que més temps es passen parlant de medi ambient estan poc disposats a fer càlculs... O bé creuen que la cosa no té remei, i probablement tinguin raó. Però no és lícit tenir al públic distret amb papallones, floretes i algun que altre panda».

L'altre element de reflexió afecta l'organització social i es refereix a l'existència d'una confiança irracional i il·limitada en la bondat de les peticions de la població. Es tracta d'un mecanisme pervers, segons el qual, en relació amb els problemes ambientals, sempre existiran tècnics que trobin solucions i polítics que mobilitzin els recursos per portar-les a terme per tal de satisfer les peticions de qualitat de vida de la població: nivell més alt de consum, major demanda de recursos naturals, fins arribar al domini absolut sobre la natura (o la seva completa «humanització»). Se sap que això no és així. Actualment, es tracta d'elaborar un nou model de relació de l'home amb el seu entorn, i això passa per controlar el comportament humà i que aquest s'orienti cap a patrons de més responsabilitat ambiental i ecològica. Un i altre efecte exigeixen, en els plantejaments i reflexions sobre la crisi ambiental i les seves solucions, un esforç de rigor i profunditat que vagi més enllà del registre dels símptomes.

El cas del consum d'energia és probablement un dels assumptes més emblemàtics que sovint és ignorat per part dels d'aquells que fan atenció exclusivament a les dades sobre les «floretes i les papallones». Sens dubte, una de les claus que

provoca un més gran desequilibri ambiental i social són els diferents patrons de consum energètic. D'alguna manera, podria qualificar-se, donades les magnituds del consum energètic en algunes zones mundials, de *patró de balafiu energètic*. En un treball de Menéndez-Pérez (1993) queda patent el fet que el veritable motor de desigualtat són les diferents possibilitats de consum energètic. La mitjana mundial de consum energètic (mesurat en tec -tones equivalents de carbó-) és de 2,2 tec/habitant, estimació que supera els 10tec/habitant en els USA, els 5 tec/habitant a la CEE, i que amb prou feines arriba a 1tec/habitant a Llatinoamèrica. Veritablement, en aquest cas existeixen moltes situacions d'obsolescència que expliquen un consum energètic per habitant superior al que correspon al nivell de desenvolupament, com és el cas de l'antiga URSS on el consum se situa entorn a 6tec/habitant. El veritable factor que relaciona la crisi ambiental amb la desigualtat resideix en la desigualtat social que crea o que reflecteix.

En certa mesura, la disponibilitat de recursos energètics o el control dels mateixos constitueix la clau amagada que explica moltes de les tensions existents en l'organització social. I, per tant, la gènesi d'actituds i comportaments ecològics han de partir i fonamentar-se en la responsabilitat en l'ús i consum d'energia. Possiblement sigui més abstracte i inclús menys entenedor que l'activitat a promoure en d'altres aspectes de la responsabilitat ecològica, però és, amb tota seguretat, una dimensió més incisiva en el funcionament del planeta. És cert que gran part del consum i de la demanda energètica no depèn del comportament individual, sinó d'una estructura social que es basa en el mecanisme de «balafiu» energètic sistemàtic. Però establir els paràmetres de la qüestió ambiental sobre bases realistes és fonamental per fer-li front. I, en el fons, es tracta del vell problema de la filosofia política d'induir canvis socials promovent canvis en el comportament dels individus o, al contrari, induint-los mitjançant canvis en l'orga-

nització social. Ambdós processos han de produir-se de manera simultània.

Conèixer les claus que expliquen el comportament dels individus en relació amb el medi ambient, en general, i els problemes ambientals específics (en particular el consum d'energia i d'altres recursos naturals, la biodiversitat, la desforestació i la contaminació, els quatre grans eixos de problemes ambientals destacats en els documents finals de la Cimera de Rio de Janeiro de 1992) és fonamental per establir programes que promoguin el comportament ecològic. De que depèn el comportament en relació amb el medi o amb una part d'ell? En quina mesura poden canviar-se les actituds de la població davant l'ambient o alguna de les dimensions dels problemes ambientals? És cert que els canvis d'actituds garanteixen un canvi en els patrons del comportament ecològic?

Actituds ambientals

Les actituds constitueixen un compendi format per informacions, judicis i creences sobre l'adequació de la pròpia conducta vers un fi més o menys desitjable. Això es tradueix en un posicionament del subjecte en front a un objecte d'actitud (en aquest cas, la problemàtica ambiental). En la psicologia social s'ha estudiat molt la manera com s'organitzen les actituds i quins elements determinen el canvi de les mateixes. Des d'un punt de vista més específic de la psicologia ambiental, l'estudi de les actituds ambientals ha estat objecte d'atenció des de fa aproximadament vint anys. Un estudi realitzat per la Universitat Autònoma de Madrid (i que ha estat estudiat en altres treballs anteriors, vegis Corraliza i Martín, 1996) mostra un fet que intuïtivament resulta obvi: gran part de les respostes d'una mostra (1.798 persones) representativa de la població espanyola està altament sensibilitzada, de forma genèrica, davant els «problemes del medi ambient». En efecte, com a conclusió general, en aquest treball es subratlla l'alt nivell de preocupació i interès de la mostra, pel medi

ambient. Tal i com pot apreciar-se a la taula 1, la majoria de la població (el 63,3%) reconeix estar molt o força preocupada per la situació del medi; només un percentatge molt petit (no arriba al 5%) diu no estar gens preocupada. Aquesta alta taxa de preocupació, manifestada per les persones objecte de la mostra, confirma l'alta visibilitat de la problemàtica ambiental, així com el fet que, en efecte, en la situació present s'ha arribat a un alt nivell de «conscienciació» front a la situació ambiental. Aquesta tendència es confirma amb l'anàlisi de les dades per grups d'edat, d'extracció geogràfica i de procedència segons el tamany del lloc de residència.

Tal i com es senyala en el treball esmentat anteriorment, aquesta clara tendència d'opinió es veu reduïda quan s'utilitza un indicador del judici sobre la preocupació social pel medi ambient (*«la gent està preocupada per la situació del medi ambient»*). En aquest cas, la proporció de persones que manifesten estar molt d'acord i força d'acord només arriba al 38% de la mostra estudiada. Es registra, doncs, un efecte segons el qual les persones estan molt conscienciades, però no troben que la situació social reflecteixi aquest grau de sensibilització. De fet, les proporcions pràcticament s'inverteixen. Com interpretar aquestes diferències?

Alguns investigadors suggereixen que la pregunta directa (*«el grau de preocupació de la gent pel medi»*) és una forma més adequada per enregistrar la taxa de preocupació real d'una població, compensant, d'aquesta manera, l'efecte de la tendència a respondre d'acord amb una resposta socialment desitjable. En aquest cas, aquestes dades indiquen que, en efecte, s'enregistra un alt nivell de sensibilització personal front als problemes ambientals, però també un cert judici de crítica al grau de preocupació i interès dels altres (*«la gent», «la societat»*) en relació amb aquest mateix problema. D'alguna manera, aquestes dades avalen dos fets fonamentals; el primer d'ells, és l'alt nivell de consciència social sobre els problemes ambientals en que es troba la

• Taula 1. Preocupació pel medi (en percentatges; N=1798).

	Pròpia	Dels altres
Gens de preocupació	5.6	15.2
Una mica de preocupació	30.7	46.0
Força preocupació	47.4	33.6
Molta preocupació	15.9	4.4
N.S. / N.R.	0.3	0.7
Total	100	100

• Taula 2. Classificació d'accions ambientals segons el grau d'impacte atribuït (N=1798).

Llençar piles a les escombraries	69.8%
Fer servir més aigua de la necessària	68.7%
Canviar l'oli del cotxe al camp	68.4%
Utilitzar el cotxe habitualment	63.9%
Fer servir esprais	55.0%
Tenir llums no necessàries enceses	54.2%
Posar forta la calefacció	53.8%
Llençar el vidre a les escombraries	49.7%
Fer servir molt paper	46.9%
Llençar el paper a les escombraries	41.9%
Utilitzar envasos de plàstic	38.7%
Tenir i fer servir aire condicionat	35.4%
Fer servir roba sintètica	24.8%

població espanyola en el seu conjunt, i, per tant, el fet que resulta innecessari conscienciar, sobre suposats genèrics, a la població sobre aquest tema. El segon fet consisteix en que el registre d'una elevada taxa de preocupació ambiental, no garanteix per sí sol, un nivell més efectiu de consciència ambiental que impliqui «estar disposat a canviar» patrons personals de comportament ecològic i, en definitiva, a canviar comportaments de la vida quotidiana en relació amb el medi.

Actituds i comportament ecològic

Aquestes dades suggereixen un dels més importants problemes, des del punt de vista de la intervenció psicosocial, davant les

En psicologia ambiental s'afirma que molts problemes de comportament tenen solucions ambientals; també existeix la relació inversa: molts problemes ambientals tenen solucions de comportament.

actituds ambientals; es tracta de la relació entre les actituds ambientals i el comportament ecològic. En general, la població assumeix els valors conservacionistes i les claus centrals del discurs de la responsabilitat ecològica. Podem dir que la població està conscienciada, i les dades així ho reflecteixen. Després de dècades de discurs conservacionista i de l'experiència de catàstrofes ambientals, la població assumeix aquests valors generals i els principis bàsics de responsabilitat ecològica. Ara bé, sap la gent com actuar d'acord amb aquests principis? Les dades recollides mostren que es detecta una necessitat bàsica d'informació sobre les estratègies d'acció ecològicament responsable (*saber com actuar*), i no tant programes massius i elegants de sensibilització social.

Només cal veure, les dades recollides en la taula 2 (que pertany al mateix estudi abans esmentat). En aquesta taula, es recullen les dades de les respostes de la mostra consultada a la pregunta sobre el grau en que consideren que «impacten» sobre el medi algunes de les actituds esmentades.

En la columna de les dades, es recull el percentatge acumulat de persones que consideren que aquesta conducta impacta de manera molt o bastant greu en el medi per qualsevol raó. Aquestes dades reflecteixen una visió simptomàtica dels problemes ambientals, i les altes freqüències que es concentren constitueixen un indicatiu que, en efecte, s'assumeixen molts dels supòsits de les idees conservacionistes. Però podem dir amb contundència que aquestes dades reflecteixen sobretot que es té un coneixement (i actituds conseqüents) possibilista de la responsabilitat ecològica: les accions ambientals avaluades reflecteixen allò que de fet les persones poden fer «per el medi ambient», allò que està al seu abast. Aquests judicis, però, no suposen una acceptació en la seva totalitat de les exigències que es derivarien del «nou paradigma ecològic» en termes de canvi radical d'estil de vida, de canvi de pautes de costum o de les exigències de la disponibilitat de recursos naturals i energètics d'una societat.

Es tracta del vell problema de la filosofia política d'induir canvis socials promovent canvis en el comportament individual o, induir-los mitjançant canvis en l'organització social. Ambdós processos s'han de realitzar de forma simultània.

Igualment, del judici de la preocupació social pel medi, es dedueix la sol·licitud d'oportunitats d'acció ecològica responsable (major responsabilitat en la gestió de problemes ambientals), i probablement, el canvi d'aspectes claus de l'organització i l'estil de vida en relació amb el medi ambient. D'aquesta manera, es pot dir que l'educació ambiental en el sentit més tradicional del terme, té un lloc limitat al centrar la seva atenció exclusivament en la forma de transmetre la informació amb la finalitat de canviar els marcs de referència ambiental de la població. Es tracta d'oferir criteris per a promoure un canvi efectiu de comportament ecològic de la població. I això obliga a considerar de forma integrada la gestió de problemes ambientals, incloent-hi les vies de relació entre les solucions tècniques, la participació dels agents socials, les estratègies d'informació i divulgació ambiental i els comportaments quotidians de la població.

Campanyes d'informació i educació ambiental

El moment present requereix, doncs, considerar l'existència d'un sostre de les solucions merament tècniques als problemes ambientals. També s'ha de reconèixer un cert sostre a les estratègies basades exclusivament en la transmissió (encara que sigui pels medis massius de la comunicació) d'informació sobre les característiques, dimensions i conseqüències dels problemes ambientals. I cal prestar especial atenció a l'anàlisi del comportament ambiental de les persones.

Els treballs realitzats per psicòlegs mostren l'assoliment reduït i els limitats efectes que tenen les campanyes massives i inespecífiques per a promoure el comportament ecològic responsable (Iníiguez, 1994). Amb freqüència aquestes campanyes serveixen, amb més efectivitat, per a promocionar la imatge dels agents i institucions socials que les promouen, que per a induir canvis en algunes de les esferes del comportament humà.

A títol d'exemple, m'agradaria esmentar el resultat obtingut en un experiment pilot sobre la millor estratègia per aconseguir que una població universitària deixés apagada la llum al sortir del lavabo (vegin Corraliza, Berenguer, Muñoz y Ocejá, 1993). En aquest experiment es pretén conèixer la millor estratègia per fer que els usuaris dels lavabos, al sortir d'aquests, tanquessin la llum. Amb aquest objectiu es van confeccionar diferents missatges persuasius que foren instal·lats als lavabos, objectes de l'observació. Cap dels missatges tingué una incidència efectiva, estadísticament significativa, per persuadir a les persones observades (aproximadament 200) a que tanquessin la llum al sortir. La manipulació d'aquesta variable s'aconseguia mitjançant la intervenció de l'observador que, segons l'experimentació condicional, feia que la persona observada es trobés amb la llum encesa o apagada. Som conscients de l'escàs impacte ecològic d'aquest canvi de conducta; es tracta simplement de mostrar una estratègia eficient per promoure un canvi d'una acció rutinària. La tendència que presenten els resultats d'aquest «experiment de camp» mostra que les persones tendeixen a comportar-se d'acord amb les normes socials que regulen mitjançant l'observació, la norma de funcionament, en tot cas, l'estableix el fet de trobar la llum encesa o apagada. Són les normes socials de la situació (encara que sigui tan privada com la del lavabo) aquelles que regulen el modus d'acció. Una extrapolació d'aquest resultat permet pensar en la necessitat de vinculació entre els programes persuasius (massius o no), els programes de divulgació de la informació ambiental i la gestió dels mateixos. Resultats coincidents amb aquesta idea s'han trobat a l'hora d'explicar altres comportaments de l'impacte ambiental com llençar les escombraries, confirmant-se igualment que les persones (quines siguin les característiques més personals) tendeixen a tirar la brossa (papers, restes o altres materials) fonamentalment en aquell lloc on prèviament hi havia brossa, reduint aquesta acció si el lloc està net.

Algunes de les investigacions realitzades des de l'any 1973, mostren que la conducta energètica, prenent com a referència la despesa energètica situada sota la responsabilitat directa de l'individu, reflecteix un patró de desenvolupament que en poques ocasions, està connectada a un esquema d'actituds ambientals i al grau de conscienciació dels individus. Això constitueix, doncs, el primer desafiament de la situació present: promoure la responsabilitat ecològica implica promoure la responsabilitat efectiva en el consum dels recursos naturals, i donada la situació actual en els països del primer món, posar en marxa estratègies d'adequació del consum d'aquests, en general, i dels energètics en particular.

En aquest marc on pren especial rellevància promoure una reflexió crítica sobre els límits d'alguns dels enfocaments actuals de l'educació ambiental i en els programes per a promoure comportaments ecològics responsables. Els criteris que a continuació, s'enumeren poden constituir elements de base per l'inici d'aquesta reflexió.

Síntomes i processos

Cal destacar, en primer lloc, que, en alguns casos, els programes per a promoure comportaments ecològics responsables, centren la seva atenció en els símptomes dels problemes, i no el coneixement dels processos que expliquen l'impacte de l'acció humana sobre el medi. Algunes campanyes o iniciatives públiques de millora del ambient promouen accions que reflecteixen una extraordinària sensibilitat social que afronta símptomes (per exemple, tirar brossa al carrer), deixant de costat el fet mateix de la producció sistemàtica de residus sòlids en una societat d'alt nivell de consum.

Ètica i significat

En segon lloc, algunes intervencions per a promoure responsabilitat ecològica, es

basen en una visió eticista que posa l'accent en la manifestació eterna de l'acció ambiental, i es deixa de banda el significat de l'acció ambiental mateixa, dificultant, d'aquesta manera, que les persones generalitzin l'aprenentatge de la pauta de la responsabilitat apresada a altres contextos i situacions. En algunes campanyes per a promoure l'estalvi d'aigua s'ha insistit sobre mitjans d'estalvi, la justificació dels quals, es basava exclusivament en l'escassetat o no, de promoure una major responsabilitat en l'ús directe o indirecte de l'aigua. L'efecte fulminant ha estat que les recomanacions d'aquesta campanya són oblidades un cop transcorregut el període d'emergència.

Informació i influència situacional

En tercer lloc cal subratllar el fet que alguns dels altres programes de modificació del comportament ecològic (i experiències d'educació ambiental) es caracteritzen per mostrar una confiança excessiva i primària en el poder de la informació, com a factor que influeix en la conducta ecològica, deixant de banda la influència que afecta a les possibilitats d'actuació de les persones.

Oportunitats d'acció

Finalment, cal destacar que molts dels recursos utilitzats per a promoure usos responsables dels recursos ambientals es desenvolupen mitjançant les campanyes, idees o modes difoses utilitzant mitjans de comunicació de masses. La confiança, a vegades interessada, en l'efecte d'aquestes campanyes, amaga el fet, comprovat molts cops, que el comportament canvia de forma efectiva, quan canvien les condicions de l'escenari d'actuació de les persones; aquest escenari suposa per a les persones una trama d'oportunitats d'acció, que produeixen canvis en el comportament. Des d'aquest punt de vista, poden explicar-se els minsos resultats de campanyes que es realitzen sense fer canvis en la gestió del problema ambiental al que es vol fer front (de

poc serviria, per exemple, una elegant campanya per aconseguir reduir la presència de brossa al carrer, si no es millora o s'amplia l'equipament de les papereres). En aquests moments és imprescindible estudiar els mecanismes mitjançant els quals es poden promoure aquests canvis de manera efectiva i que indueixin a la responsabilitat ecològica. Els resultats de l'avaluació de diferents programes mostren que, entre altres, han de ser considerats, encara que sigui inicialment, els següents procediments:

- l'efectivitat de mecanismes com la informació al subjecte sobre consum i la despesa de recursos naturals de tot tipus, mitjançant el procediment de feed-back, personalitzats o col·lectius.
- els mecanismes de modelació social mitjançant l'aprenentatge de pautes específiques d'actuació,
- l'efectivitat de transmissió d'estratègies específiques d'estalvi i no només la mera conscienciació sobre el problema,
- la importància de l'organització social del grup des de la perspectiva de l'estalvi energètic, i
- l'efectivitat de la comparació amb altres subjectes i grups socials en relació amb la despesa i el consum energètic.

De tot l'esmentat anteriorment, pot deduir-se una crítica, potser exagerada, a l'ús de la informació en els programes per a promoure canvis de comportament ecològic. M'agradaria destacar que les estratègies basades en la difusió de la informació ambiental sobre els «problemes ambientals» (aquelles que es denominen normalment *campanyes de sensibilització*). Altres campanyes basades en proporcionar informació estratègica sobre les accions específiques de responsabilitat ecològica (com estalviar aigua ?, com estalviar energia ?, etc.) produeixen, en general, efectes més clars. Malgrat això, la investigació ha demostrat que els efectes més clars es produeixen quan la informació es refereix a les conseqüències del propi comportament del subjecte (informació feed-back). En aquest cas, els patrons rutinaris de les

accions d'impacte ambiental que desenvolupen les persones poden canviar substancialment. Això és especialment clar quan aquests programes de transmissió d'informació es combinen amb una millor gestió pública dels problemes ambientals ; educació ambiental i gestió ambiental s'han de moure en la mateixa direcció.

Conclusió

En definitiva, en aquest «final de segle preocupant», com senyalen Lafargue y Viescas, l'educació ambiental constitueix un bosc ple de paradoxes; i la paradoxa central es produeix pel fet que probablement anteriorment mai en la història de la humanitat hem disposat de tanta informació sobre les conseqüències de les nostres accions (conductes, estils de vida, models de producció, etc.) en la naturalesa. Però possiblement, encara que tinguem tanta informació, mai abans fou tant difícil canviar el signe de l'acció humana sobre el medi. És en aquest context on té força importància promoure canvis globals mitjançant els canvis del comportament de cada dia (efectiu i directe internacional i nacional) de les persones. No es tracta de transferir la responsabilitat dels problemes ambientals des de l'esfera de les «administradors» a l'esfera dels «administrats». Ben al contrari, es tracta d'incrementar la implicació social (mitjançant la participació i canvis en els valors, actituds i estils de vida) per fer front a aquests

L'educació ambiental, en el sentit més tradicional de la paraula, té un abast limitat doncs se centra exclusivament en la forma de transmetre la informació amb l'objectiu de canviar els punts de referència ambiental de la població.

reptes del canvi global. Alguns comportaments són relativament senzills i es refereixen a canvis en les pautes rutinàries d'acció; altres en canvi, signifiquen canviar aspectes essencials sobre els quals es recolza l'organització social (particularment la dels països més rics). Una altra de les paradoxes en aquest bosc (en ocasions inqüie-

tant) es descriu per la contradicció entre el fet que probablement mai anteriorment la dimensió de problemes socials i ambientals hagin estat més clarament globals; i, malgrat això, possiblement mai ha ocorregut que resulti tant decisiu pel futur promoure canvis en l'esfera de la vida quotidiana. Això incideix encara més en la importància d'estudiar més detalladament les reaccions socials (valors, actituds i indicadors de responsabilitat ecològica de la població) davant els problemes ambientals.

Cal encara aprofundir en l'efectivitat d'aquests mecanismes, en la disminució de la sobredemanda directa de recursos naturals i energètics per part dels usuaris. El comportament ambiental de les persones no s'adequa exclusivament a les prediccions d'un model racional econòmic. Reflex-teix el grau en què el subjecte comprèn i valora els efectes del seu propi comportament, i no és un simple mecanisme que funciona automatitzadament. Una cosa és clara: ni el tremendisme de la informació ni una «fuetjada» moral són suficients per induir processos de canvi d'aquest sentit. La investigació i l'avaluació de programes experimentals com els realitzats en altres països des de la dècada dels seixanta és absolutament necessari si realment es vol promoure comportaments ecològics responsables, i no només realitzar costoses campanyes d'imatge.

És necessari, donada la importància estratègica del comportament ambiental, tenir en compte, els fonaments psicològics i socials imprescindibles per a la seva modificació, per fer que aquest sigui el reflex de la responsabilitat de la generació actual amb totes les formes de vida del planeta ●

Bibliografia

- CORRALIZA, J.A., BERENGUER, J., MUÑOZ, M.D., y OCEJA, L. (1994) : «Supuestos explicativos del comportamiento en relación con los recursos naturales : el caso del ahorro energético»-en B. Hernández y otros (comps.), *Interpretación social y gestión del entorno. Aproximaciones desde la Psicología Ambiental*. La Laguna. Universidad de Laguna.
- CORRALIZA, J.A., BERENGUER, J.M., MUÑOZ, y HERREROS, R., (1995) : «Perfil de las creencias y actitudes ambientales de la población española». En E. Garrido y C. Herrero (comp.) *Psicología Política, Jurídica y Ambiental*. Eudema : Salamanca.
- CORRALIZA, JA y MARTIN, R (1996) : Las actitudes ambientales de los españoles. «Estratos» num 38, 16-21.
- GRAY, D.B. (1985) : *ecological Beliefs and Behaviours. Assessment and Change*. Greenwood Press: London.
- IÑIGUEZ, L. (1994) : «Análisis psicosocial de las campañas». En B. Hernández et al. (comps.) *Psicología Ambiental y responsabilidad ecológica*. Las Palmas : Universidad de Las Palmas (Servicio de Publicaciones).
- MARGALEF, R (1993) : «Por qué me cuesta tanto hablar de medio ambiente». Papers : Programas educativos de la Caixa, marzo, 9-11.
- MENÉNDEZ, PÉREZ, J.A. EMILIO (1993) : *Energía, Sociedad i Medio Ambiente*.
- STERN, P.C. (1992) : «Psychological dimensions of global environmental change. Annual Review of Psychology, 43, 269-302.